

ON SOME LETTERS AND TELEGRAMS SENT TO ADNAN MENDERES: STOP**Ömer OBUZ***Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, omerobuz@yyu.edu.tr**Received: 28.03.2017**Accepted: 17.06.2017***ABSTRACT**

CHP (Republican People's Party) ruled Turkey since declaration of the Republic until 14 May 1950. DP (Democratic Party), which was established on January 7, 1946, ended CHP's 27-year rule. Soon after its founding, this party succeeded in getting the support of the masses and came to power after the victory at the election on 14 May 1950. One of the aims of this study is to make an examination of various letters and telegrams sent to the Prime Minister Adnan Menderes, one of the founders of DP (Democrat Party), who symbolized power in Turkey from 1950 when the DP came to power until 1960, when it lost its power. In these letters, we will discuss what kind of topics and requests were expressed, what kind of wording was chosen, how the members and activities of DP's rival party CHP (Republican People's Party) were evaluated and reflections of belonging / loyalty to DP in these letters will be discussed. Another topic that this study focuses on is to catch some clues about the structure of Turkey by analyzing the anecdotes and some information in the letters and telegrams sent.

Keywords: CHP (Republican People's Party), DP (Democrat Party), Adnan Menderes, telegrams, letters.

**ADNAN MENDERESE GÖNDERİLEN BAZI MEKTUP VE TELGRAFLAR ÜZERİNE:
STOP****ÖZ**

Cumhuriyetin ilan edilmesinden 14 Mayıs 1950 tarihine dek Türkiye'yi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) idare etti. CHP'nin 27 yıllık iktidarını ise 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP) sonlandırdı. Bu parti kurulmasıyla beraber kitlelerin desteğini almayı başardı ve 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimden zaferle ayrılarak iktidara geldi. Elinizdeki bu çalışma ile yapılmak istenenlerden biri, Demokrat Parti (DP)'nin iktidara geldiği 1950 yılından iktidarını kaybettiği 1960'a dek Türkiye'de gücü simgeleyen ve aynı zamanda DP'nin kurucularından Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen çeşitli mektup ve telgraflar üzerine bir değerlendirme yapmaktır. Bu gönderilerde, ne tarz konular ve taleplerin dile getirildiği, nasıl bir üslup seçildiği, DP'nin rakibi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), mensupları ve faaliyetlerinin nasıl değerlendirildiği, DP'ye olan aidiyetin/bağlılığın bu gönderilerdeki yansımaları ele alınacaktır. Çalışmanın odaklandığı bir başka nokta ise gönderilen mektup ve telgraflardaki bazı bilgiler ile anekdotların kritik edilerek Türkiye'nin yapısıyla ilgili bir takım ipuçları yakalamaktır.

Anahtar Kelimeler: CHP, DP, Adnan Menderes, telgraf, mektup.

EXTENDED SUMMARY

While the contents of some letters and telegrams, which have been examined in the study, include statements of intensive loyalty to DP (Democratic Party), they factionalize CHP (Republican People's Party). Moreover, CHP and its practices were considered to be negative for Turkey by mentioning the works carried out by CHP during its 27-year-long power, between 1923 and 1950. Loyalty to DP were expressed in some messages to demand something from Menderes. Moreover, it is seen that the people showed their kindness to Adnan Menderes greatly in these messages. It has been understood that the letters and telegrams had the function of stating the demands of the citizens, and DP considered the claims or complaints made through these letters and telegrams and they were evaluated.

This study includes remarkable information that give clues about the socio-economic situation in Turkey as well as the issues relating to politics, complaints and sense of belonging in letters and telegrams. While some newspaper owners complained that they had not been asked to publish official announcement, some chairmen of associations and mukhtars expressed various complaints and requests. Various letters and telegrams were sent after the second half of the 1950's to express that the villagers and the village coffee shops had problems in getting tea, sugar, and coffee, and the amount of these food items given by card/voucher were very limited from time to time and were far from meeting the needs. The villagers requested help to meet the needs of these food items. Apart from them, the Cyprus issue were brought to the fore in some messages, and the sentences supporting the Prime Minister's Cyprus policies were written. In short, the citizens could send their demands and complaints directly to Adnan Menderes via letters and telegrams.

With the proclamation of the republic on 29 October 1923, the Turkish public turned over a new leaf in their life. After the proclamation of the republic, there had been attempts to shift to multi-party system with the radical reforms experienced in Turkey. Yet, these attempts became unsuccessful in the short-term. It was believed, the conditions were not yet suitable for bringing democracy. Thus; CHP existed as the exclusive political power in Turkey until 1945. Multi-party system was reattempted in 1945 and on 7 October 1946, DP was established. This would be the beginning of the significant events experienced in the history of Turkish political life and democracy. This new party became very successful in the elections made on 14 May 1950 and grabbed the power from CHP. On the other hand, this significant event in the history of Turkish political life and democracy indicated a tense political atmosphere for CHP and DP. Indeed, the relationships between DP and CHP were rather tense at the beginning and ultimately, the ruling of DP was ended in 1960 with military coup.

From 1950 to 1960, DP managed to get the support of a large group of people and a significant portion of the public kept supporting this party until the military coup. One of the purposes of this research is to analyse the letters and telegrams sent by some citizens to the Prime Minister of the DP government (1950-1960), Adnan Menderes. Besides, based on these letters and telegrams, it is aimed to find out how particular portions of the Turkish public considered politics and the two significant parties of the state, namely DP and CHP, and what they thought about the previous period activities of CHP. Another focus point of the research is the style used

in these letters and telegrams and the views about the Prime Minister, Adnan Menderes. The research also focuses on the evaluations about CHP, which ruled the state for long years and which had been a political competitor of DP.

Expectations from Adnan Menderes and the issues complained are also discussed in this research in order to get some clues about the structure of the period. Consequently, the telegrams and letters sent to Adnan Menderes make up the basic elements and focus points of this research. As already mentioned, with the election of 1950, which had been a significant turning point for the Turkish political life and democracy, CHP, which had ruled the state from the beginning of the proclamation of the republic until 1950, turned into an opposing party. DP, which was established in 1946, achieved victory in the election in a very short time and grabbed the power. On the other hand, both parties seemed not to get used to their new positions. DP had succeeded in gaining support of a significant portion of the public and won the election. Though losing the election, CHP also had a significant group of supporters. It is possible to see the micro samples of the same scene in the above mentioned letters and telegrams. These posts give some clues about the social reflections of the tense relationship between CHP and DP.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete geçiş aşamasında yaşanan pek çok şey Osmanlı İmparatorluğu'nun ardılı kurucu unsurların düşünce dünyalarını doğrudan etkiledi. Osmanlı'dan itibaren başlayan modernleşme çabaları 1923 sonrası daha radikal bir biçimde uygulandı. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), yeni inşa sürecinin ve Türk toplumunun sorunlarının giderilmesi noktasında 27 yıllık iktidarı boyunca çok çeşitli adımlar attı. Bu adımlardan bazılarının toplumsal huzursuzluk yaşayan bir kesim yarattığından söz etmek mümkündür. Bunun yanında İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunların da etkisiyle birlikte 1946 yılında kurulmuş olan Demokrat Parti giderek güçlendi ve 1950 seçimlerini kazandı. 1950 Mayıs'ında toplum CHP'nin beklentisinin aksine Türk tarihinin kırılma anlarından birini gerçekleştirdi. Ne var ki siyasi hayattaki toyluk seçimin hemen ertesinde kendisini gösterdi. Siyasetin Türkiye'deki ünlü iki aktörü olan iki parti arasındaki ilişkiler gergin başladı. Zürcher'in belirttiği gibi biri yirmi yedi yıllık iktidarın sahibi, diğeri dört yıllık şiddetli muhalefetin unsurları olarak yeni rollerine alışmakta zorlanıyorlardı (Zürcher, 2000: 322).

Bilhassa II. Meşrutiyet döneminden itibaren siyasetin içerisinde yer almaya başlayan Türk toplumunun 1923 sonrasında da siyaset bilincini geliştirmek için adımlar atıldıysa da Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de kişi kültü ve otoritesinin, adına korku ya da saygı diyelim ağır bir damara sahip olduğu öne sürülebilir. Hiç kuşku yok ki uzun uzun yıllar boyunca Türk toplumu aslında insana has olan doğası gereği iktidara yönelik aidiyet hissini güçlü bir biçimde yaşıyor ve gösteriyordu. Menderes'e gönderilen mektup ve telgraflarda açıkça görülen bu durumun elbette handikapları vardı ve bazı kesimler bu aidiyeti güç odaklı olarak benimserken, bazı kesimlerse aidiyeti körü körüne benimser bir yaklaşım içerisindeydi. Bu durumun da Türkiye'de demokrasi kültürünün gelişmesini olumsuz etkilediği ileri sürülebilir.

Fromm, "Niçin insan itaat etmeye bu denli eğilimli ve itaatsiz olmak niçin kendisi için bu denli güç?" şeklindeki soruyu insani refleks bağlamında açıklar. Zira bireyin güce itaat ettiği oranda kendisini korunaklı ve güvende hissettiğini söyler (Fromm, 1987:12). Konuyu Türkiye açısından ele alırsak muhalif hareketlerin ötekileştirildiği, tehdit olarak algılandığı ve bunun çoğu zaman insanın başına iş açtığı düşünüldüğünde Fromm'un söyledikleri daha da anlaşılır olmaktadır. Keza yine "itaatsizlik için" kişinin yalnızlık, yanlışlığı ve "suça yönelik" cesaretinin olması gerektiğini belirtir. Ne var ki cesaret tek başına yeterli değildir. Güce karşı direnme, ona hayır diyebilme, bireyin gelişimini bütünüyle tamamlaması, kendi adına düşünebilmesi ve duyumsama yeteneğine sahipse mümkündür (Fromm, 1987:13). Bir örnek vermek gerekirse DP'nin sonunu getiren askeri darbenin sonrasında DP yanlısı hemen hemen bütün basın organlarının, bu darbenin demokrasiyle ilgili yerini tartışmayıp darbeyi övmüş olması, Türkiye'de en azından bu tarihe dek aidiyet duygusunun güç ekseninde olduğunu göstermekteydi.¹ Bu bağlamda DP iktidarı döneminde Adnan Menderes'e gönderilen mektup ve telgraflardan içeriklerinin ne olduğu, Bütünün (toplumun) bazı parçalarının (vatandaşlar) Başbakan Adnan Menderes'e nasıl yaklaştıkları ve gönderilerde ne tarz bir dil seçtikleri, CHP'nin bu gönderilerde nasıl konu edildiği, toplumun bazı

¹ Ayrıca bkz: Ömer Obuz, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2016), "Bir Kelime İki Özne: Ordu Millet ve 27 Mayıs", Tezkire, Sayı:57, s.105-114.

kesimlerinin ne gibi taleplerde buldukları gibi sorular yanıtlanacaktır. Zira Menderes'e gönderilen mektup ve telgraflar içerdikleri ve dışladıklarıyla Türk toplumunun bazı kesimlerinin demokrasi, parti, siyaset gibi kavramlara nasıl yaklaştığıyla ilgili bazı ipuçları barındırmaktadırlar.

Siyaset, Şikâyet ve İstek

İfade edilmesi gereken husus mektup ve telgrafların çoğunda yer alan mahcubiyetle karışık yüksek teveccühtür. Bu, Türk toplumunun devlet büyüklerine/güce olan yaklaşımının göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Diğer bir konuya II. Meşrutiyet döneminden itibaren köylüsünden kentlisine bireylerin şikâyetlerini, taleplerini doğrudan ileterek iletişim kurma beceri ve hevesini sürdürmesidir. Hatırı sayılır gönderideyse kişilerin başlarına gelen müsibetlerin kaynağı CHP olarak gösterilir. Yani başa gelenler DP lehine yapılan icraatlerden kaynaklı olarak ifade edilir. Bu, CHP'yi ötekileştirme ve bu partinin demokrasiye uzaklığına gönderme olmakla birlikte başa gelen zararların giderilmesi yahut menfaat temini için adeta DP'ye olan bağlılıklarını göstermenin bir aracı haline gelmiştir. Eylül 1950'de Ceyhan'dan Başbakan Adnan Menedere'e gönderilen yazıda, bir vatandaş evlerine silahlı saldırı olduğunu ve başlarına başka kötülükler getirildiğini söylerken bunların nedenini DP'ye oy vermiş olmaları olarak gösterir. Mal ve can güvenliklerinin olmadığını, bu işi yapanların on gün tutuklansa da serbest bırakıldıklarını belirtilerek adaletin gereğini ister (BCA, 030.01/55.337.5).

4 Eylül 1950 tarihli mektupta Afyon Milletvekili Gazi Yiğitbaşı, Menderes'ten "yalnız Halk Partisi'nin şahsi ve keyfi alet olmadıklarından dolayı Halk Partisi'nin zulmüne uğramakla maddeten ve manen" zarar gören kimi öğretmen ve memurların eski yerlerine iade edilmesini talep etmekle birlikte CHP ilçe başkanının "emir" ve "işaretiyle" bazı öğretmen ile memurları oradan oraya oynatan vali muavini, defterdar ve maarif müdürünü şikâyet etmekteydi. Gazi Yiğitbaşı DP'ye mensup bir milletvekilinin meşru ve haklı taleplerinin yerine getirilmemesinin fikir ve vicdanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını, üstelik köylerde köylüler arasında "fitne" ve "fesat" sokarak gizliden CHP'ye hizmet ettiğini öne sürdüğü bazı köy öğretmenleri hakkındaki teşebbüslerinin de sonuçsuz kaldığını ifade ederek taleplerinin yapılmasını istemekteydi:

"Halk efkarının muhitimizde partimiz ve hükümeti lehinde şimdiye kadar olduğumuz gibi pürüssüz olarak sadakat ve merbutiyetinin devamı ve sarsılmaması için meşru ve haklı taleplerin ihmal ve tereddüt gösterilmeyerek yerine getirilmesini icap ettirir. Ve bu suretle partimizin ve şahıslarımızın şeref ve otoritesi sağlanmış olur kanaatindeyim."

Bunun aksinin CHP'nin siyasi terbiyesine alışık olduğunu iddia ettiği idare amir ve memurları karşısında DP'nin ve mensuplarının bir kıymetinin olamayacağı öne sürdü (BCA, 030.01/66.415.6).

Nizip'te Ahmet isimli bir şahıs ise 3 Aralık 1951 tarihli gönderisinde 1946 seçiminin "en civcivli" saatinde bir oğlunun dünyaya geldiğini, o zamanlar Çanakkale müstahkem mevki levazım ambarında ücretli hesap ve muamele memurluğu yaptığını söylediikten sonra seçim zamanı çalışanlara oylarını CHP'ye vermeleri için gizli bir emir geldiğini, lakin seçim günü oğlunun dünyaya gelmesini hayra alamet sayarak oyunu açıkça DP'ye verdiğini belirtiyordu. Bundan iki ay sonra da DP'ye oy verdiği için işine son verildiğini iddia edip Adnan Menderes'ten Türkiye'nin neresinde olursa kendisine uygun bir iş bulmasını rica etmekteydi (BCA, 030.01.00/18.101.23). Her

iki gönderide de aidiyet-öteki karşıtlığı ekseninde adalet yahut iş olsun istenen şeyin meşruluğunu sağlamaya dönük performans gösteriliyordu. Ne var ki bu iki durumdan hangisi doğruysa ortada bir problem olduğu izahtan varesteydi.

CHP'nin mektup ve telgraflarda yer alış tarzı çok yönlüydü. Kaderin cilvesi olsa gerek bir önceki üzerinden meşruluk inşa etme geleneği 1950'lerde bu sefer CHP'nin başına geliyordu. Adnan Menderes'e gönderilen yazılarda da aynı durum CHP-DP üzerinden kendini gösteriyordu. 23 Mart 1951 tarihinde Dr. Necati Bilir imzasıyla Başbakan'a gönderilen yazıda gazetelerin irticadan bahisle İstanbul'daki öğrencilerin "nümayiş" ve "mitingler" yaptıkları ve bundan duyduğu memnuniyetsizlik aktarılmaktaydı. "Suni irtica" yaygasının koparıldığını düşünen Necati Bey, bunun sorumlusu olarak CHP'yi gösteriyor, gayet iddialı bir şekilde partinin bundan maksadını yeniden "şeflik saltanatını" kurma olarak öne sürüyordu. Öğrencilerin buna ayak uydurarak "yeniçeriler gibi kazan kaldırmalarının" toplum nezdinde kötü karşılandığı da ihmal edilmeden belirtiliyor, öneri olarak sunduğu gayet sert tedbirleri bir nevi toplumun bütününün isteği olarak dile getiriyordu:

"Sayın başvekil, İstanbul Darülfünun talebelerine yurtlar açtınız, yemekler tahsis edildi, yiyip içip derslerine bakacaklarına bunlara bir azgınlık geldi. Teşviklerle melanetler olmayan irticalar ihdas etmeye kalkıştılar. Başvekil H. talebelere şiddetli hareket zamanı gelmiş geçmektedir, bu ahlaksızlar derslerinden gayri hususlarla iştigale kalktıkları takdirde mekteplerden tard yurtlarından atılmalı ve şiddetli takibat yapılmalı, millet sükun istiyor, irtica varsa kanun var, idare emirleri var, zabıtası var, her teşkilatı var, bu gibi hallerin düzenleyicisi bunlardır, mektep talebeleri değildir, hadlerini bildirmek lazımdır. Zaafınız hüsrana mucip olacaktır, çok yüz verildi yeter. Hürmetler" (BCA, 030.01.00/18.100.34).

Toplumun bir kesimi, gönderdiği mektup ve telgraflarla siyasi katılımı farklı bir tarza ürettiyordu. 1950'lerde DP'nin iktidara gelmesiyle bir şekilde türemiş olan DP-CHP üzerinden ikili karşıtlık, bunun bir tarafı olan/olduğunu iddia eden kesimin isteklerini dile getirmesine dayanak oluyordu. DP'ye olan bağlılık, taleplerin meşruiyeti için yeterli gibi gözüküyordu. Söz konusu mektup ve telgraflarda ortaya çıkan bir başka husus ise siyasetin bir tür hesaplaşma arenasına dönüştüğünün ön bilgilerinin verilmesiydi.

CHP'nin kendi öncülüğünde ve aslına bakılırsa - bazı yönlerde doğru bir biçimde - başarılı bir üslupla inşa ettiği eski-yeni karşıtlığı, hatta bunun için kullandığı terminoloji toplumun bir kesimince bu sefer kendisi aleyhine kullanıldı. Denizli Çal İlçesi Hadim Köyünden bir muhtar, 1953 yılında "acele" kaydıyla Adnan Menderes'e bir telgraf gönderdi. Demokrasiye olan inancın vurgulandığı pasajın devamında Türkiye'nin bazı yerlerinde hala "eski zihniyetin fermanlarının" hüküm sürdüğüne yönelik iddia yer alıyordu. Zira köylerinde Toprak Mahsulleri Ofisinin bu yıl bir şube açtığını ve Ağustos'ta alıma başlayacağını duyurduğunu, bundan ötürü yüzlerce köylü ve vatandaşın kağrı arabalarıyla tonları aşan tahılı, ambarlar önüne toplandıkları ve tam alım olacakken bilinmeyen bir sebeple alımın durdurularak ambarların başka bir köye açılacağını bildiriyordu. Bunun iki köy arasında isyan havasına neden olabileceği, olası bir felaketin önüne geçmek için durumun tekrar gözden geçirilmesi gerektiği belirtiliyordu (BCA, 030.01.00/18.105.7).

Afyon Milletvekili Gazi Yiğitbaşı'nın Menderes'e Eylül 1950'de gönderdiği dört sayfalık mektupta Ağustos 1950'de yapılan muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde Bolvadin'e bağlı Dişli köyünde eski CHP mensubu muhtar

ve arkadaşları tarafından “tabanca, bıçak ve mavzer tüfeği” ile DP üyelerine saldırıldığı, olaya şahit olan iki jandarma erinin müdahale etmediğini iddia eder. Devamla asayişî teminle görevli jandarma ve köy korucularının CHP’lileri desteklemesine rağmen seçimi DP’nin kazandığı belirtilir. İddia böyle olmakla birlikte mektubun kahramanı DP, methiyelerin konusudur. Zira bu partinin Türk toplumunun özlemine çektiği “hürriyet” ve “demokrasi” devrimini yaptığını ve geçmiş dönemdeki “tahakküm” ve “saltanatı” yıktığı belirtilir. Dolayısıyla vatandaşların eski zihniyetin devamına tahammül edemediklerinden kendisine çok sayıda şikâyet geldiğini ifade eder (BCA, 030.01/66.415.6)

Cumhuriyeti kuran ve iktidarı süresince gerçekleştirdiği pek çok üst yapısal düzenlemeyle ülkeyi görkemli bir hale sokmak isteyen yenilik timsali parti, kısa bir süre sonra “eski zihniyetin” temsilcisi oluvermişti. Politik alandaki gerginlik ve yukarıda belirttiğimiz CHP’ye olan muhalif tavrın giderek keskinleşmesi bu devrim partisini adeta bir öteki durumuna soktu. Farklı isimlerin kaleme aldığı telgraf ve mektuplarda demokrasi, refah, adalet gibi kavramlar eşliğinde ihya edilen DP karşısında zemmedilen CHP ve mensupları rakip bir parti olmanın da ötesine geçmiş gibiydi.

15 Şubat 1954 tarihinde Hakkari DP İl Başkanı Sait Korkmaz, Hakkari’nin her türlü yoksulluğun pençesinde olduğunu ve fakat geçmiş yıllarla kıyaslanmayacak ölçüde refaha ulaştığı Menderes’i övücü bir girizgahla dile getirmekteydi. Ardından da Menderes’in kendilerine hitaben söylediği “Arkadaşlar, vilayet içinde memurların partizanca ve tarafgirce hareketlerini bilhassa müşahede ettiğiniz zaman resmen şikâyet yollarına tevessül edilmeden evvel bana hususi olarak bildiriniz, gereken tahkikatın yapılacağından emin olmanızı bilmek isterim” şeklinde sözlerinden aldıkları cesaretle kentteki ağır ceza mahkemesi başkanı ve azası olan asliye hakimi ile savcıdan oluşan mahkeme heyeti şikâyet edilmekteydi. Bunların genel ve özel toplantılarda CHP lehine propaganda yaptıklarını, mahkemeye intikal eden işlerde CHP’lilerin işlerinde suhulet göstermekten çekinmedikleri öne sürülmekteydi ki bunun kahvelerde dahi konuşulduğu belirtilerek yakında seçimlerin olacağını, mezkur kişilerin bu cesaretli tavırlarının kendilerini endişelendirdiğini ifade etmekteydi (BCA, 030.01/18.106.9).

Manisa milletvekili Dr. İhsan Yalkın’ın gönderdiği 22 Haziran 1959 tarihli telgrafta ise Manisa milletvekillerinin bulunduğu bir toplantıda şahsına küfür edildiği ve partililer arasında arbede yaşandığını bildirerek Akhisar gibi bir yerde partinin sevk ve idaresini elinde bulunduranların böyle bir harekete girişmesini yadırgadığını CHP ile bağlantılı olarak aktarıyordu. CHP’lilerin aynı gün Akhisar’da toplantı yaptığını ve bundan ötürü kendi mebusları aleyhine bu hareketin yapılmasının artık ilçe idare heyetinin daha kötü hadiselerle neden olacağı konusunda kendisinde ve halkta şüphe bırakmadığını aktararak bu konuda adım atılması gerektiğini belirtiyordu (BCA, 30.1/45.271.8).

İlginç mektuplardan bir diğeri, Malatya’daki Sümerbank mensucat fabrikası teknisyenlerinden Ahmet Bey tarafından 1951 yılında gönderilen uzun bir mektuptur. Söz konusu mektubun ana teması, Ahmet Bey’in Malatya Kız Enstitüsü’nde okuyan kızının teknik öğretmen okuluna seçilmemesi, öğretmen olma hakkının elinden alınmış olduğu iddiasıdır. Bunun nedenleri olarak kızının okul şapkasını bazı anlarda takmayıp elinde

tutması ve 19 Mayıs'ta yapılan törene hasta olduğu gerekçesiyle katılmayıp, lakin aynı gün otobüse binerken görülmesi olarak ifade edilir. Konunun çalışmayı ilgilendiren kısmı ise CHP ve DP arasındaki rekabetin gündelik hayata yansıdığı şekliyle değerlendirilmiş olmasıdır. Mektubun sahibi "hala eski ve kirli kara kızıl zihniyetin bir devamı ve pervasızlığıyla yapılan keyfi ve haksız bir muameleyi ihbar ve şikayete ek Halk Partisinin bilhassa maskeli muhaliflerinin bu muhitte yıkıcı faaliyetlerine ait müşahade, ikaz ve temennilerimi muhtevi yazının bir sureti" olarak tanıttığı mektubu Başbakan'a gönderir, zira Menderes'i Türk demokrasisinin ilk ve tek meşru hükümetinin başkanı olarak görmektedir. Söz konusu mektubun ruhuna yukarıda değinilen hususlar hakimdir. Enstitünün müdüresinin Halk Partili olduğu, öğretmenler kurulunun kukla bir kurul olduğu, Halk Partisi zihniyetinin devam ettiği, kendisinin gönülden ve içten demokrasi yanlısı ve DP'li olduğu uzun uzadıya anlatılır. Ardından mektubun konusu farklı hususlara kayar, seçimi DP'nin kazanmasından sonra birden bire demokrat geçinerek menfaat temin etmeye çalışanlar olduğu belirtildikten sonra vali de dahil olmak üzere kentte DP aleyhine kara propaganda yapıldığı ayrıntılı bir biçimde iddia edilir (BCA, 030.01/90.562.9).

DP eski il başkanlarından Lütfi isimli bir vatandaş ise tarım arazisini sulamak adına kullanılan su için yaşadığını anlaşmazlığı dile getirir. Şikayet konusu olan kişinin hakkı olan suyu zorla elinden alarak şeker pancarı ve pamuğunun kurumasına neden olduğunu söyler. İstek noktasında dayandığı hususlar öncelikli olarak DP'ye yönelik aidiyettir. Lütfi Bey, 14 Mayıs'a beş gün kala DP'ye girenlerden ve "şerefli" iktidarı istismar ederek vatandaş mağdur edenlerden olmadığını, DP'nin doğduğu günden itibaren vilâyetteki kurucularından olduğunu, partiyi şerefle temsil ettiğini belirterek söz konusu davanın halledilmesini rica eder (BCA, 030.1/68.430.11).

Bu sefer Urfa Akçakale'nin İlle Köyünden bir aşiret reisi, 20 Şubat 1960'da gönderdiği mektupta 1946'dan beri DP taraftarı olduklarını ve meşru yollardan CHP'ye fırsat vermediklerini, lakin tehdit edilseler de davalarından vazgeçemediklerini, 1953 yılında CHP'lilerin ellerinden arazilerini aldıklarını, 1956 yılında ise kadastro memurlarının söz konusu arazinin hazineye ait olduğunu belirttiklerini ve konunun mahkemeye intikal ettiğini, lakin bu zamana kadar mahkemeden birşey anlamadıklarını söyler. Dahası kazada adalet, hükümet ve CHP'den başka hukuk olmadığı öne sürülür (BCA, 030.01.21.123.1.4).

Buraya kadar verilen pasajlarda açıkça DP'ye mensubiyet ve aynı oranda CHP'nin ötekileştirildiği bir dil kullanıldığını gösteren örnekler görülmektedir. Bu pasajlara uyumlu başka gönderiler de söz konusuydu. Daha çok DP'den taleplerin iletildiği, DP'ye olan aidiyetle ilişkini ön planda tutarken CHP'nin eleştirildiği çeşitli mektup/telgraflar söz konusuydu. Bunlara sinen anlayışın nirengi noktası Adnan Menderes'ten, yani DP'den istenilenlerdir. İktidarın nimetlerinden yararlanma isteğinin tezahürü olarak gelişen bu durumun yanında ise Türkiye'de siyasal katılımın yahut demokratik kültürün gelişimine yönelik isteklere pek de tesadüf edilmediği ve istek ile ihbarların daha ziyade DP'ye olan bağlılık üzerinden meşrulaştırıldığı belirtilmelidir.

15 Temmuz 1952'de Afyon'da bir grup vatandaş bu vilâyetteki bir sülaleyi şikayet etti. Ve anlaşılacağı üzere DP ile aralarındaki aidiyet dile getirilirken muhtemelen bunu daha da perçinlemesi için kapsayıcı bir üslupla bütün Afyonluların Adnan Menderes'in şahsında DP'ye omuz verdikleri belirtildi. Ne var ki şikayet ettikleri sülalenin,

DP'nin Afyon'daki prestijini zedeleyecek kanun dışı işler yaptığı, her iyi şeyi de sanki bu grubun yaptığı izlenimi verdikleri ifade edildi:

“Beyefendi biz de demokratız. Sizi önde gördüğümüz için biz de bu davaya omuz verdik. Bu davaya inancımız himmetinizle günden güne tahakkuk eden hadiselerle kuvvetleniyor ve iftihar ederek bu işlerle devamızın doğruluğundan gurur duyuyoruz (...) Hiç değilse valiye emir buyurun bizleri partimizin kendi iç işimizde serbest bıraksın. Ve bir tarafı güya hükümet adına destekliyorum süsüyle muzahir olup tutmasın. Bi taraf kalsın ki hakikat tecelli etsin. Yahut son ümit teşrifinizde memleketimiz ve partimiz hakkındaki vicdanınızın emrini yapın” (BCA, 030.01.00/18.104.41).

Farklı kesimlerden vatandaşlar DP'ye olan bağlılıklarını üzerinden isteklerini dile getirmeyi sürdürür. 21 Ocak 1953 tarihinde, 1940'dan itibaren İstanbul'da yayın yapan Marmara gazetesinin sahibi Bedros, gazetelerinin resmi ilanlardan mahrum edildiğinden gazetelerinin oldukça müşkül vaziyete düştüğünü dile getirirken kendilerine resmi ilan verilmeyişinin nedenini, ilgili kişilerin kendilerini yeterince tanımıyor olma ihtimali olarak belirtir. Ve durumdan Menderes'in haberdar olması adına kendisine müracaat etmektedir. Mektup, aidiyetin ispatını sağlamak üzere şu cümlelerle biter: “Bu vesile ile sizlere bağlılığımızı bir kere daha belirterek kıymetli dakikalarınızı aldığımızdan dolayı özür diler, derin saygılarımızı sunarız” (BCA, 030.01.00/18.105.10).

Aslına bakılırsa bu durumdan şikayetçi olan gazetelerin sayısı az değildir. Mesela Diyarbakır'daki Demokrasiye Güven gazetesinin sahibi yine 1953'de aynı konuyu gündeme getirir. Menderes'e Diyarbakır'da yayınlanan altı gazeteden sadece kendilerinin DP'yi desteklerini, resmi ilanların CHP'li gazetelere verildiğini belirtir (BCA, 030.01.00/18.105.10). Lo Jurnal Doryan (Le Journal d'Orient) sahibinin 21 Eylül 1955 tarihinde gönderdiği uzun mektupda da DP'den maddi beklentiler konu edilir. Ve kendilerine vaadedilen hiçbir şeyin yerine getirilmediği öne sürülür (BCA, 030.01/19.110.11).

Adnan Menderes'e yollanan çekici gönderilerden bazıları da Menderes'in Vatan Cephesi kurduğunu ilan ederek vatandaşa çağrısından sonraya denk düşmekteydi. CHP'nin 1957 seçimlerinde ve sonrasında hissedilir derecede DP'ye kafa tutmaya başlaması, yani kendisini toparlamış görüntüsü DP'yi tedirgin etmişti. Siyasi ortamın giderek kızıştığı bu atmosferde Menderes 12 Ekim 1958'de Manisa'da yaptığı konuşmada vatandaşları bir çatı altına davet ederek “Vatan Cephesi” adı altında bir oluşum kuracağına yönelik niyetini açıkladı. Çok geçmeden de 24 Ekim 1958'de bu sefer Eskişehir'de bu cepheyi kurduklarını açıkladı (Aslan, 2013: 131). Bunun ardından Adnan Menderes'e Türkiye'nin her noktasından bu cepheye katıldıklarını belirten telgraflar yağdı. Van'ın Edremit Nahiyesi'ne bağlı Ziverek Köyü Muhtarı 20 Nisan 1959'da Menderes'e köyün olduğu gibi CHP'den istifa ederek cepheye katıldığını müjdeliyordu. Yine Van'ın Aşağı ve Yukarı Pogazikler köyleri muhtarı ve 75 arkadaşları adına gönderdikleri telgrafta cepheye katılımları insani ve objektif gerekçelerle belirtilmekteydi: “Yolumuzu, suyumuzu, okulumuzu yaptırın iktidarınıza karşı medyum şükranız. Bu durum karşısında CHP'de kalmayı nankörlük sayarak istifa edip vatan cephesine iltihak ettik. Kaydımızın kabulunu saygılarımla” (BCA, 010.09.218.676.1).

Malatya'nın Pötürge Kazası Şirozarato Köyünden gönderilen 9 şubat 1959 tarihli yazıdaysa DP'nin 8 yıllık iktidarı boyunca doğru faaliyetler yaptığı, bundan dolayı CHP'nin bir daha iktidar olamayacağını anlaşıldığı ve CHP'lilerin ise DP'nin çalışmalarını küçük gördüklerini belirterek CHP'den toplu olarak istifa edip DP'ye kayıt olduklarını Menderes'e bildirdiler (BCA, 010.09/216.671.2).

Hakkari'nin Çukurca İlçesinden Haziran 1959'da DP'nin Türkiye'nin ücra köşesi Çukurca'ya hizmet amacıyla el uzattıklarını gördüklerinden Biyadır köyünden 150 seçmenle birlikte dokuz senedir mensubu oldukları CHP'den istira ederek DP'ye geçtikleri belirtilmekteydi (BCA, 010.09/218.676.1).

Bu sefer Erzincan Mebusu Hüseyin Şahin 1960 yılında Menderes'e yönelik gönderisinde Tunceli'deki parti durumunu sağlamlaştırmak ve gerekli kişileri partiye almak hususunu temin ettiğini, Pülümür CHP idare kurulunun bütünüyle istifaya kararlı olduğunu, böylece CHP'nin Pülümür'de iflas etmiş olacağını öne sürdü. Partiyeye iltihak için vilayet idare kurulu ve Pülümür ilçe idare kurulunun işten el çektilmesi, yeni heyetin kurulması için uygun görülen iki kişinin acele olarak bu işe memur edilmesini, Tunceli ve Pülümür'deki güçlü insanlarla sözleştiğini, yukarıdaki önerilerinin gerçekleşmesi durumunda burada DP'nin oldukça kuvvetleneceğini belirtmekteydi (BCA, 010.09/215.666.1)

Bu örnekler elbette çoğaltılabilir, ancak gerçek olan şu ki Adnan Menderes'in çağrısı CHP'den binlerce insanın istifa ederek cepheye katılmasına neden oldu. Bu davranış tarzı Türk siyasi hayatında zeminin ne denli kaygan olduğunu gösteren küçük bir örnek olmakla birlikte, vatan cephesi de ülkedeki siyasi atmosferin daha da gerginleşmesine neden oldu.

Bertrand Russel "İktidar" isimli eserinde, "korcu, kin ve bütün öbür toplu coşku çeşitleri[nin] insanları körü körüne bir önderin ardına takılmaya yönelttiğinden" bahseder, dahası pek çok durumda önderin de ardında bulunanların güvenlerinden yararlanarak kendisini "tiran" olarak kabul ettirdiğinden söz eder (Russel, 1990:302). Buraya kadarki değerlendirmelerde ve Russell'in bu analizin ardından sorulması gereken iki soru şudur: DP'nin seçim zaferinin ardından CHP'nin ötekileştirildiği, DP'nin ise mütemadiyen yüceltici anlatılara konu olmasının neden yahut nedenleri ne olabilirdi? DP'ye yönelik bunca teveccüh, daha önce belirtilen ve DP'nin demokrasi kültürünü daha da yerleştirmek yerine bundan uzaklaşmasına etki etmiş olabilir miydi?

Buraya kadar verilen gönderilerde CHP içerisinden çıkan bir partiye bu denli yüksek teveccühün gösterilmesine belirgin olarak maddi beklentilerin etki ettiği anlaşılmaktadır. Ekonomik, siyasal ve sosyal ve benzeri benzeri çeşitli nedenler doğrultusunda 27 yıllık bir iktidar partisini deviren DP'nin, pek çok sıkıntısı olan bir toplumda önemli bir kitlenin desteğini almış olması son derece doğaldır. DP'ye yönelik bunca teveccüh DP'nin otoriterleşmesine ve bazı politikalarını katı bir biçimde uygulamasına yol açtığı da öne sürülebilir. Kaldı ki DP iktidarını sağlamlaştırdıkça bazı temsilcilerinin tahammülsüz davranışlarda bulunduğuna yönelik DP'ye şikayetler de iletilmekteydi. Örneğin Siirt'ten müstakil belediye başkanı Lütfü Bey ve diğer müstakil adaylar Adnan Menderes'e bir telgraf gönderdi. Telgrafta 1955 yılı belediye seçimlerini Siirt'te müstakil adayların kazanmasından sonra Siirt'teki DP'lilerin belediye ve milletvekilliği seçimlerini bozdurmak için her türlü tazyik

ve tesirlerle kurul üyelerine baskı yaptıkları, DP'den Fuat isimli şahsın seçim kurulu başkanını herkesin ortasında tehdit ettiği ve bundan dolayı da kendisine dava açıldığı öne sürüldü. Seçim kurulu üyelerinin alenen tehdit edilmesinin kanunların hüküm sürdüğü Türkiye'de elem verici olduğu ifade edildi ve yirmi bin nüfuslu Siirt'in günlerdir heyecan ve endişe içinde buldukları aktararak bunu protesto ettikleri yazmaktaydı. Devamında Menderes'ten yasalar çerçevesinde hareket etmesi ve bu muamelelerin önüne geçmesi istenmekteydi (BCA, 030.01/19.111.7).

Olumlu politikalarına rağmen zaman ilerledikçe demokrasi kültüründen uzaklaşır görüntü çizen DP'nin Başbakanı Adnan Menderes çok çeşitli gönderilerin muhatabı olmaya devam etti.

Taşradan Gönderilen Mektup ve Telgraflara Örnekler

DP'nin iç politika bağlamındaki faaliyetlerinden memnuniyet duyanlar yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi mahcubiyetle örtülü hissedilir bir teveccühle DP döneminde yapılan bazı çalışmalardan duydukları hoşnutluğu belirterek teşekkürlerini iletiler. Bu telgraflardan birinin öznesi köylüler, konusuysa toprak. Polatlı Kargalı Köyünden yetmiş beş topraksız aile adına Ali Osman ve Ali Sönmez, 1955 yılında Menderes'e şu telgrafı çekti:

" Kazamız 25 numaralı toprak komisyonu tarafından köyümüz topraksız vatandaşlarına üç bin dönüm arazi, altı bin beş yüz dönüm mera dağıtılmış bulunmaktadır. Toprağa kavuşmanın sevinci içindeyiz. Bir bayram havası içinde bulunan köylümüz hükümetimize ve siz çok sayın büyüğümüze şükran ve minnet duygularımızı arz eder, ellerinizden öperiz." (BCA, 030.01/19.107.5).

Zile'den Hasan Ağa Köyü Muhtarı'nın Menderes'e gönderdiği telgraftaysa senelerden beri yolsuzluklardan çektiklerini ve fakat şehirle köyleri arasındaki yolun fenni suretle yapıldığından şükranlarını iletmektedir. Benzer bir teşekkürse Bilecik'in Bozüyük kazasına bağlı pek çok köyün temiz içme suyu ve yola kavuştuğu, yıllardır üzerlerine çöken büyük dertlerin bittiğini, bu davaya yakın ilgi gösteren Menderes'e teşekkür edilmekteydi. Bu telgrafta DP Bozüyük ilçe idare kurulu azasının, Karaağaç, Bozalan, Kaya Darıdere, Devrez, Kızıltepe, Erikli, Aşağı Armutlu, Murat Dere, Poyra?, Kandilli ve Saraylık muhtarları ile DP'li bazı azaların imzaları yer almaktaydı (BCA, 030.01/19.107.5).

Bazı köylerden Menderes'e yapılan çalışmalar için teşekkür edilse de Türkiye'de kimi ürünlerde yaşanan yoksunluklardan ciddi biçimde etkilenen köylüler de vardı ve bu, Türkiye'deki sosyo-ekonomik durumla ilgili bilgiler veriyordu. Türkiye'de her ne kadar şeker sanayinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılsa ve bunun için bazı kooperatifler kurulsa da (BCA, 030.01/19.107.5) yine de 1950'lerin ikinci yarısından itibaren taşrada bilhassa şeker, çay ve kahve konusunda sıkıntılar yaşanıyordu. Bilindiği gibi DP'nin seçimden zaferle çıktığı 1950'ye giden yolda, DP'liler CHP aleyhinde yaptığı mitinglerde köylülerin yüksek teveccühüyle karşılaştı (Aksakal, 2015:166) ve propagandalarının önemli bir bölümünü köy ve köylülere ayırdı. Bundan sebep köylüler yaşadıkları sıkıntılı anlarda Adnan Menderes'e, birazdan görüleceği üzere, bu durumu usulünce hatırlatmaktan imtina etmediler.

Balıkesir ili Dursunbey İlçesi Güğü Köyü Muhtarı Ali Bey'in Menderes'e gönderdiği 5 Ocak 1955 tarihli mektupta, Kaymakamın davetiyle gittiği Dursunbey'de, kendisinden aldığı vesikayla bakkaldan bütün köy halkı için kırk

sekiz kilo toz şeker aldığını, lakin köylerinin yüz otuz iki hane ve sekiz yüz yetmiş altı nüfustan oluştuğunu, verilen kırk sekiz kilo şekerin bir insana elli beş gram olarak düştüğünü, bu kadar şekerle bir insanın bir ay değil üç gün geçinmesine imkan olmadığını söylüyordu:

“Çok şükür memleketimizde faaliyet halinde (on) a yakın şeker fabrikası var. Bu fabrikaların istihsal ettiği ve edeceği on binlerce ton şeker vatanımızı bol bol idare edecek durumda iken biz köylülere bu kadar az şeker tahsis ve tevzi etmek hangi hesap neticesidir bilemiyoruz. Giden gelen tanıdık yolcularımızdan öğrendiğimize göre külliyetli miktarda şeker sarfeden (İstanbul), (Ankara), (İzmir) ve (Bursa) gibi büyük şehirlerimizde şeker satışı (gayet tabii olarak) serbest imiş ve ihtiyaç sahibi vatandaş kaç kilo istiyorsa o kadarını alabiliyormuş. Buna mukabil buralarda ihtiyacımız olan şeker bulmak imkansız hale gelmiştir.”

Şekerin vesikayla verilmesinin şeker yolsuzluğunu arttıracığını da vurgulayan Muhtar Ali Bey söylediklerinin doğruluğunu ispata hazır olduğunu, hatta hiç bir makamın haberi olmadan sessizce bir soruşturmacı gönderilerek gerekli tetkikatın yaptırılmasını ve gerçeğin görülmesini istiyordu (BCA, 030.01/112.707.11).

Ocak 1955 yılında bu sefer Aksakal Nahiyesi Muhtarı, Akçapınar Köyü Muhtarı ve bazı üyelerin imzalarıyla bir mektup gönderilir. Mektubun ana teması köyde yaşanan şeker sıkıntısıdır. Ve öncelikli olarak iktidarın büyük hamleleriyle köylülerin refaha eriştiği, demokrasi zihniyetini hazmedemeyen bir idareci yüzünden sıkıntı çektikleri öne sürülür:

“Mevzi’i olduğuna inandığımız ve fabrikalarının halen çalışmakta olduğunu duyduğumuz şeker işi kazamızda tam bir keşkemeş halinde dağıtılmaktadır. Kaymakamımız şehirliye hane başına ikişer kilo şeker dağıtırken biz köylüler şehirden karaborsa iki buçuk liraya şekerin kilosunu almakta ve bu vaziyeti şikayet için gittiğimiz kaymakam bey huzurunda da (köylü şehirli kadar çok şeker yiyemez eğer çok şeker yemek istiyorsanız sizde şehire gelin) gibi akıl ve hayale gelmez bir cevap ile karşılaşmış bulunuyoruz.”

Benzer biçimde köydeki bazı kahvecilerin şikayetine de “köyde kahvenin gereği yok kahvelerinizi kapatın” şeklinde cevap verildiği iddia edilerek kaymakam için gerekli tetkik ve tedbirin alınacağına emin oldukları belirtiliyordu (BCA, 030.01/112.707.11).

Şubat 1955’de Muğla’nın Düğrek köyünden Adil ve arkadaşlarının gönderdiği mektupta da aynı husus mürekkebe bulaşarak şikayet mevzuu oluyordu. Köylüler DP’yi hassas bir noktadan yakalama uğraşındaydı. Zira 1954 yılında DP köylü partisidir, köylü ile şehirli arasında ayırım yapmaz, parti köylünün hizmetindedir şeklinde kahvelere caddelere afişler asıldığını, ne var ki şimdi şehirlilere nüfus başına haftada beş yüz gram şeker verilirken köylülere ayda iki yüz gram şeker verildiğini, kahvelerde şeker bulunmadığından şekersiz kahve verdiklerini, köylülerin bu gibi gıda maddesinden mahrum bırakılmamasını rica ediyorlardı.

Buna karşılık Muğla Valisi 1950 sayımına göre Muğla’nın 240706 nüfusunun bulunduğunu kente aylık yüz ton şeker tahsil edildiğini ve bunun yetmiş beş tonunun halkın hizmetine ayrıldığını, bu hesaba göre de nüfusa vasati olarak üç yüz otuz üç gram üzerinden tahsisat yapıldığını söylemişti. Şikayete konu olan bu köye Ocak ve Şubat aylarında tefrik edilip muhtarlık emrine verilen şeker miktarının da beş yüz kilo olduğunu, köydeki

kahveciler de dikkate alınarak ayrılan miktarın genel dağıtımına ahenkli olduğunu belirtiyordu (BCA, 030.01/112.707.13).

Türkiye'nin pek çok bölgesinden kahve, şeker ve çay konusunda yaşanan sıkıntıyı dile getiren mektup ve telgraflar gönderiliyordu. Bu sefer Malatya Kahveciler Derneği Başkanı Kâmil Bey tarafından 1957 yılında gönderilen telgrafta derneklerine kayıtlı elli altı kahveye haftalık yüz yirmi beş kilo çay verilirken artık haftada beş kilo, yani günde on üç gram verildiğini, bundan dolayı mağdur olduklarını ifade ederek ilgili makamların konuya çare bulmasını istiyordu (BCA, 030.01/112.707.11). Yetkili makam, çay konusunda yaşanan sıkıntıyla ilgili açıklama yaparak sıkıntının nedenlerini izah ediyordu. Süveyş kanalının kapanması, Hindistan ve Seylan'dan gelecek çayların yurda girmesinin gecikmesinden dolayı çay stoğu erimiş, dolayısıyla yeterli çay dağıtımı yapılamıyordu. Lakin ay sonunda gelecek olan partiden Malatya'ya sevkiyat yapılacağı bildirildi (BCA, 030.01/112.707.13).

Yine Haziran 1958 yılında Tire eski DP ilçe başkanı Ulvi imzasıyla gönderilen telgrafta yapılan talep, Anayasanın eşitlik ilkesi etrafında iletilmekteydi. Ulvi Bey, İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde herkes istediği gibi çay alabilirken Tire'de resmi karneyle ayda, bir buçuk ayda her eve çay verilmesinin eşitlik ilkesine aykırı olduğunu söylüyordu. Ayrıca Tire Tekel Müdürlüğü'nün rakı ve bira gibi maddeleri sadece içkili lokantalara verdiğini vatandaşların bir şişe bira içmesi için lokantalara mecbur edildiğini söylüyor ve vatandaş olarak evlerinde içmeye haklarının olduğunu, bu haksızlıkların giderilmesini istiyordu.

Bu mektuba cevaben Gümrük ve İhisarlar Vekili, artan ihtiyaçlar nedeniyle talepleri tam olarak karşılayamadıklarını, imalatın artırılmasına çalıştıklarını, rakı imalatının talepleri karşılayacak seviyede olduğunu ve fakat son zamanlarda şişe tedarikinde sıkıntılar yaşadıklarını belirtiyordu. Yanı sıra Tire'nin turistik bir yer olmasından ötürü önceliklerinin umuma açık yerler olduğunu da aktarıyordu. Çay konusunda da kimi bilgiler aktarılıyor, Türkiye'de çay tüketiminin her geçen gün arttığı rakamlarla açıklıyordu. 1958'de Rize'den üç yüz elli bin kilo çay istihsal edileceği, hariçten de dört milyon kilo çay getirileceği kararlaştırılmıştı. Bu rakamların ülkede çay darlığının yaşanmayacağını gösterdiği belirtiliyordu. "Bununla beraber çay tevziyatında vilayetlere verilen salahiyet hakiki ihtiyaç sahipleri aleyhine bir stok vaziyetini önlemek üzere ve mahalli şartlara göre tedbir alınmasını istihdaf ettiğinden bu tedbirlere müdahale edilmesi vekâletimizde doğru görülmemektedir." BCA, 030.1/79.497.13).

DP iktidar koltuğuna oturduktan sonra taşranın büyük dertlerinden bazıları olan şeker, çay ve kahve kıtlığı sıkça dile getirildi. Bilhassa 1955-1960 arası çeşitli kentlerden bu durumu anlatan gönderiler söz konusuydu. Bütün bu istek ve şikayetler, DP döneminde yerel idare mekanizmalarının bu sorunlara çözüm bulma konusunda yeterli olamadığına yönelik ipuçları vermektedir. Aynı zamanda doğrudan Menderes'e bu taleplerin iletilmesi çay, şeker ve kahvede yaşanan kıtlık durumunun çözümünde yine yerel idarecilere çok fazla güvenilmediği, yahut Menderes'e fazlaca güvenildiği sonucunu düşündürmektedir.

Diğer Bazı Gönderilerden Seçkiler

Adnan Menderes'e yönelik telgraf ve mektuplarda yukarıda aktarılanların dışında konular da mevzubahis oluyor, kimilerinde Menderes'in dış politikadaki faaliyetleri övülerek kendisine teşekkür ediliyordu. Mesela bir vatandaş 1951'de gönderdiği mektupta 1930'da İsmet İnönü'ye satmış olduğu arsanın bedelini tamamen alamadığını, üç torunuyla oturduklarını, günlük gıdalarını bile teminden aciz olduklarını, kira ile tutulacak yeri kiralamaya güçlerinin olmadığını söyledikten sonra şu sözler eşliğinde Başbakan'dan yardım rica ediyordu:

"Ümidinizin çok fevkinde fakr-ı sefalet içindeyiz (...) Perişanlığımıza nihayet vermek elinizdedir. Yeter ki bu işle alakadar olmak büyüklüğünü esirgemeyin (...) Hayatı tarihe mal olan asil bir ailenin son hamisiyim. Fakat hasbelkader düşürüldük. Gafletimizden istifade edenler şimdi yine müreffeh hayatlarının içinde yuvarlanıyorlar. Biz ise sefaletle her gün mücadele ediyoruz."(BCA, 030.01.00/55.337.7).²

Bir sonraki telgrafın talebi Türkiye'de varlığını iyice hissettirmeye başlayan kapitalizmle başa çıkmaya çalışan küçük ölçekli esnaflar adına yapılıyordu. 1957'de İstanbul'dan ve Bakkallar ve Benzerleri Esnafı Derneği Başkanı tarafından gönderilen söz konusu telgrafta "Migros" şikayetin öznesiydi. Piyasada bulunması zor olan maddeler ve bilhassa dağıtımına tabi kahveyi bazı gıda maddeleriyle satan Migros Türk Anonim Şirketinin bu şekilde yaptığı satışların Milli Koruma Kanununa aykırı olduğu, dükkanları önünde yapılan bu satışlardan esnafın zarar gördüğü ve halkın da Migros kamyonlarına hücum ettikleri belirtilir. Kahvenin muhtarlar aracılığıyla halka intikal ettirilmesinin yerinde olacağına inandıkları, senelerden beri bu sanatla uğraşan, ekmek parasını böyle çıkaran yüzlerce esnafın mesleklerini değiştirmek zorunda kaldıkları belirtilir:

"Ucuzluk getireceği ve ticari sahada halka faydalı olacağı gayesiyle kurulan Migrosun yüzlerce çeşit gıda maddeleri dururken bu şekilde yaptığı satışlar esnaf arasında fena örnekler yapmakta ve hoşnutsuzluğu mucip olmaktadır. Bu şirketin esas kuruluş gayeleri içinde faaliyet göstermesine candan taraftarız" (BCA, 030.01/85.535.9).

Amerika'da "Ditroyt"de oturan Ahmet Bey tarafından 1959'da gönderilen mektupta yine ilginç bir husus dile getiriliyor, mektubun gönderilme nedeni öncelikli olarak şöyle açıklanıyordu: "Size bu mektubu hitap etmekle belki saygısızlık ediyorum, kusurumun affını dilerim. Yalnız bir nokta Türklüğü ve Türkiye'yi alakadar ettiği için bu zaviyeden kendimde size yazmak cesaretini buldum." Ahmet Bey, Türkiye'de kahve sıkıntısına değinerek Kadıköy'de bulunan hemşiresine kahve gönderdiğini, Şubat'ın 28'inde ilk kez ve ardından sekiz defa kahve gönderdiğini, lakin şimdiye kadar hiçbirini almadığını öne sürüyordu. Son defa yine kahve göndermek için postahaneye gittiğinde Türkiye'ye taahhütlü koli gitmeyeceğini öğrendiğini, bundan ötürü kolinin "adi" olarak gönderildiğini, yazıhanesine döndüğünde Detroit'teki postahaneyle telefon görüşmesini yaptığını iddia ediyordu. Görüşmede memurun kendisine verdiği malumat; Türkiye'den pek çok şikayet geldiği, gönderilen pek çok kolinin eksik çıktığı, Komünist Rusya ve Yugoslavya'nın dahi taahhütlü koli kabul ederken sadece Türkiye'nin etmediği idi. Ahmet Bey, böyle bir durumu vatani görev olarak gördüğünden Menderes'e bildirmek ihtiyacı hissetmişti (BCA, 030.1/83.525.5).

² Adalet Bakanlığı Hususi Kalem Müdürlüğü yaptığı inceleme sonucunda konuyla ilgili hiç bir dava açılmadığı, bundan dolayı bakanlıkça yapılacak bir muamelenin olmadığı belirtilmiştir. Bkz. aynı belge.

Dikkat çekici bir başka mektubun sahibi Gaziantep'in Birecik kazasındaki Sancak Cami Müezzini idi. Müezzin 17 Mart 1960 yılında başbakana gönderdiği mektupta, gördüğü ve kahramanı Adnan Menderes olan bir rüyayı anlatıyordu:

“... Ramazan günü öğle vakti camiye geldin, sünneti kıldık, kamet yaptım, mihraba geçtin. Cübbeyi giydin, beyaz sarıklı kavuğu başına giydin. İmam olup namazı kıldırдың. tesbih dua bittikten sonra 22.cüz okundu bendenizde eüzü besmeleye müteakip yasin suresini ila ahir okudum. Cemaat dağıldı, bendeniz elini öptüm ayağa kalktım, mihrabın sol tarafına geldin, on beş dakika uyurcasına istirahat ettin ve camiden ayrıldın.”

Bu rüyayı kimseye söylemeden Başvekile bildiren müezzin, rüyayı tabir ettirme kudretine haiz olmadığını ekleyerek Başbakan'ın Ramazan ayı ve bayramını kutlayarak mektubunu bitirmişti (BCA, 030.01.00/21.123.1).

Adnan Menderes DP döneminde dış politikayı ilgilendiren hususlarda da dikkat çekici mesajların muhattabı olmaktadır. 1955 yılında yurtdışından Menderes'e, iki çocuğu, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanlar tarafından “temerküz kampına” götürülen bir anne olan Polonyalı Franees Kwiek tarafından bir mektup gönderildi. İki çocuğunu kaybeden ve bu trajediyi hayatı boyunca unutmayacağını belirten Kwiek mektubunda şunları söylüyordu:

“Anavatanım istiklalini kaybeden Polonya'dır. Bu hal, bütün insanların başına gelebilir ve onları, Cenevre Konferansı'nda cereyan eden müzakereler adilane olmadığı takdirde esir edebilir. Mamafih Allah adildir. Sayın Başvekil, son harpte en feci bir trajedi içerisine giren Polonya'yı unutmayınız.” (BCA, 030.01/5.28.1).

İstanbul'dan “bir Türk kadını” imzasıyla 26 Ağustos 1955'de Menderes'e gönderilen mektupta ise Yunanlılara şiddetli cümleler sarf edilirken Menderes'e teveccüh ve mahcubiyet ifadesi de belirtilmekteydi. Menderes'in “Türkün şiarı sabırdır” atasözünü ispatladığı, “Palikaryalara” (Yunanlılara) sınırsız bir hıncı olduğu belirtiliyordu (BCA, 030.10.01/6.12.1).

Londra'dan 7 Temmuz 1956 tarihinde gönderilen bir başka mektubun sahibi A. Smith, Menderes'in Kıbrıs politikasını övüyor ve destekliyordu: “Sizi temin etmek isterim ki İngiltere'deki bir çok kimseler Kıbrıs meselesindeki azimli hattı hareketinizden dolayı minnettardır. Kıbrıs'ın yüz kızartıcı bir şekilde Yunanistan'a teslim edilmesine mani olmanıza teşekkür ederiz.” Yunanistan'ın tarihi, siyasi ve hem de manevi bakımdan Kıbrıs üzerinde hak iddia edemeyeceği, İngiliz hükümetinin de bu ve buna mümasil konulardaki zaafından dolayı utanç içerisinde olduğunu belirterek Menderes'e bu konudaki tavrını gevşetmemesini ve Kıbrıs'ın Yunan idaresine geçmesine izin vermemesi gerektiğini söylüyordu (BCA, 030.10.01/51.11.1).

SONUÇ

1950-1960 arası dönemde Türkiye'nin en önemli isimlerinden ve DP'nin kurucularından biri olan Adnan Menderes, örnekleri verildiği üzere çok çeşitli yardım taleplerinin, isteklerin muhatabı oldu. İç ve dış siyaseti ilgilendiren çeşitli konular mektup ve telgraflarla kendisine iletildi. Ona gönderilen mektup ve telgrafların pek çoğunda CHP ötekileştirilmekte, aynı kabiliyetle DP'ye olan bağlılık/aidiyet sıklıkla dile getirilmekteydi. Şikayet

ve talepler daha ziyade politik bir zaviyeden yapılıyor, yapılan başvuruların meşruiyet kaynağı bir nevi CHP, mensupları ve icraatları oluyordu.

Adnan Menderes'e ve DP'ye teveccühlerle bezeli bu pasajların çoğunda başlı başına CHP (öteki) konu edilerek DP'den beklentiler/çıkar ilişkisi CHP üzerinden dile getirildi. İhbar mektuplarının, yardım taleplerinin muhatabı olan Adnan Menderes'e ve DP'ye yönelik bağlılık cümleleri de CHP karşıtlığı üzerinden meşrulaştırılmaya çalışıldı. Bu bağlamda değerlendirilen hemen bütün gönderilerin konusu, demokratik katılım ve siyasi bilinç değil, bahsi geçen beklentiler, istekler çerçevesinde oldu.

Bunun dışında insani ihtiyaçlar adına da Menderes'e telgraf ve mektup gönderilerek yardım talep edilmekte, kimi zaman da Türkiye'nin politik duruşuna destek veren yazılar gönderilmekteydi. Gönderilerin bazılarında Türkiye'deki sosyo-ekonomik durumla ilgili ipuçları veren dikkat çekici bilgiler yer almaktadır. Bazı gazete sahipleri kendilerine resmi ilan verilmediğinden şikayet etmekteydi. Adnan Menderes ile kurulan iletişimin kayda değer bir kısmınıysa köylülerin, köylerdeki kahvehanelerin çay, şeker ve kahve konusundaki sıkıntıları, karne/vesika ile kendilerine verilen bu gıda maddelerinin dönem dönem oldukça azaldığı ve bunların ihtiyaçlarını gidermekten uzak olduğu üzerineydi.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BCA, 010.09/216.671.2.

BCA, 010.09/215.666.1.

BCA, 010.09.218.676.1.

BCA, 010.09/218.676.2.

BCA, 030.01/66.415.6.

BCA, 030.01.00/21.123.1

BCA, 030.01/85.535.9.

BCA, 030.01.00/55.337.7

BCA, 030.01/112.707.13.

BCA, 030.01/112.707.11.

BCA, 030.1/83.525.5.

BCA, 030.1/79.497.13.

BCA, 030.01/19.110.11.

BCA, 030.01.00/18.105.10.

BCA, 030.01.00/18.104.41.

BCA, 030.1/68.430.11.

BCA, 030.01/90.562.9.

BCA, 30.1/45.271.8.

BCA, 030.01.21.123.1.4.
BCA, 030.01/18.106.9.
BCA, 030.01.00/18.105.7.
BCA, 030.01.00/18.100.34.
BCA, 030.01.00/18.101.23.
BCA, 030.01/55.337.5
BCA, 030.10.01/6.12.1.
BCA, 030.10.01/51.11.1
BCA, 030.01/5.28.1.
BCA., 030.01/19.111.7.
BCA, 030.01/19.107.5
BCA, 030.01/19.107.5.

Diğer Kaynaklar

- Aksakal, H. (2015). Türk Politik Kültüründe Romantizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, Z. (KİŞ 2013). "Trabzon'da Vatan Cephesi (Ekim-1958-Mayıs 1960)", Karadeniz Araştırmalar Dergisi, Sayı:36, s.129-148.
- Fromm, E. (1987). İtaatsizlik Üzerine (Denemeler), Çev:Ayşe Sayın, İstanbul.
- Obuz, Ö. (Temmuz-Ağustos-Eylül 2016). "Bir Kelime İki Özne: Ordu Millet ve 27 Mayıs", Tezkire, Sayı:57, s.105-114.
- Russel, B. (1990). İktidar, Çev: Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (2000). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev: Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.